

ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY
Studia z Wychowania Muzycznego 1987 z. 7/8

JAN LACH

WSP w Bydgoszczy

SZCZEGÓŁOWY PROGRAM PRZEDMIOTU "DYRYGOWANIE"-JAKO EFEKT DZIAŁALNOŚCI PRACOWNI SPECJALISTYCZNEJ

1. Z działalności pracowni dyrygowania Instytutu Wychowania Muzycznego w Bydgoszczy

W roku 1975 Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki wydało aktualnie obowiązujący program nauczania jednolitych studiów magisterskich w Uniwersytetach i Wyższych Szkołach Pedagogicznych. W uwagach wstępnych do przedmiotu "dyrygowanie" stwierdza się: "Zasadniczym celem nauki dyrygowania jest przygotowanie studentów do prowadzenia zespołów chóralnych, instrumentalnych i wokaino-instrumentalnych w szkołach ogólnokształcących i zawodowych, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, kulturalno-oświatowych, ogniskach muzycznych /szkołach muzycznych/ oraz w ruchu amatorskim"¹.

Realizacja tego celu odbywa się w okresie czteroletnich studiów. Mnogość problemów dyrygenckich, które student musi w tym czasie opanować, obliiguje nauczyciela dyrygowania do sensownego uszeregowania kolejności problemów, z którymi zapoznaje studentów. Innymi słowy, nauczyciel winien całość materiału z dyrygowania rozplanować jak najstaranniej na kolejne lata studiów. Jest to konieczne, gdyż pozwala stopniowo wprowadzać problemy coraz trudniejsze, pozwala systematycznie rozwijać technikę manualną studentów, zapobiega chaosowi w działaniu dydaktycznym.

W niniejszym artykule pragnę przedstawić rozplanowanie materiału dyrygowania dokonane w pracowni dyrygowania Instytutu Wychowania Muzycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy.

Pracownię dyrygowania Instytutu powołano w roku akademickim 1978-79. Działalnością pracowni kieruje docent Henryk Gostomski - doświadczony pedagog, dyrygent o rozległej wiedzy.

Do pracowni należą nauczyciele akademicy prowadzący przedmiot

"dyrygowanie" oraz niektórzy nauczyciele akompaniujący na zajęciach z dyrygowania. Tematyka realizowana w pracowni związana jest z nauczaniem dyrygowania w szerokim aspekcie zadań dyrygenta - nauczyciela wychowania muzycznego. Stąd też obok tematów ściśle związanych z przedmiotem przedstawione są np. problemy kształcenia wokalnego dyrygenta-nauczyciela, problemy interpretacji muzyki chóralnej Renesansu, Baroku, Romantyzmu, zagadnienie korelacji dyrygowania z innymi przedmiotami. Na zebraniach pracowni ustalone tematy referują nie tylko członkowie pracowni, ale także osoby zapraszane z innych Uczelni. W ostatnich trzech latach dla przedstawienia interesujących nas zagadnień zaproszono: prof. Józefa Boka z Akademii Muzycznej w Warszawie, prof. dr Antoniego Poszowskiego z Akademii Muzycznej w Gdańsku, doc. Halinę Sobierajską z Akademii Muzycznej w Poznaniu, doc. Henryka Gostomskiego z Akademii Muzycznej w Gdańsku, Kontakt z ludźmi o tak szerokiej wiedzy i doświadczeniu wzbogaca naszą pracę.

Inną formą służącą doskonaleniu pracy ze studentami są lekcje otwarte poszczególnych nauczycieli dla wszystkich członków pracowni, jak również wzajemne, koleżeńskie, indywidualne hospitacje zajęć. Działania te przyczyniają się do doskonalenia nauczania dyrygowania w Instytucie. Ponadto, każdy członek pracowni dyrygowania ze swoimi wątpliwościami zwrócić się może do kierownika pracowni. Pomaga on rozwiązać indywidualne wątpliwości dotyczące szczegółowych rozwiązań problemów dyrygenckich. Taka pomoc na codzień jest niezwykle cenna.

Impulsem dla szerszego spojrzenia na nauczanie dyrygowania był nasz udział w ogólnopolskich otwartych posiedzeniach Katedry Dyrygentury Chóralnej Akademii Muzycznej w Warszawie. Z inicjatywy prof. J. Boka nawiązany został kontakt wykładowców dyrygowania na wydziałach wychowania muzycznego Akademii Muzycznych z uczącymi dyrygowania w Uniwersytetach i Wyższych Szkołach Pedagogicznych. Przedstawione na tym forum referaty, niekiedy ostre dyskusje,

rozwiązywania problemów dyrygentury chóralnej, pobudziły wielu do pogłębionego spojrzenia na treści obowiązującego programu dyrygowania, do bardziej wnikliwej analizy własnej pracy. Także osobiste kontakty z wykładowcami o szerokiej wiedzy, wielkich osiągnięciach artystycznych, dużym doświadczeniu pedagogicznym pozwoliły rozwiązać własne wątpliwości, mobilizowały do bardziej twórczej postawy. Właśnie atmosfera twórczego stosunku do nauczania dyrygowania wyniesiona z tych posiedzeń była impulsem dokonania podziału treści programu dyrygowania na poszczególne lata studiów i wyboru odpowiedniej literatury muzycznej.

2. Praca nad kształtowaniem programu nauczania

Treści przedmiotu "dyrygowanie" **podane** są bez rozdzielenia ich na poszczególne lata studiów. Rodzi to dowolność w zakresie kolejności realizowania problematyki przedmiotu na poszczególnych latach studiów, jak również w zakresie ilości realizowanego w semestrze **materiału**. Praktycznie, od prowadzącego przedmiot zależy, jakie treści programu realizuje w danym semestrze. Jeśli więc na określonym roku dyrygowanie prowadzi kilku pedagogów, to zakres realizowanych treści może być bardzo zróżnicowany. I chociaż program taką możliwość dopuszcza stwierdzając... "realizacja programu, szczegółowe rozplanowanie materiału... są sprawą indywidualnych dyspozycji wykładowcy i studenta", to jednak w takim przypadku trudno ustalić jednakowy zakres wymagań, a więc i jednakowe kryteria oceny studentów. Sytuację tę pragnęliśmy zmienić w Instytucie Wychowania Muzycznego. Chodziło nam, tj. uczącym dyrygowania, o to aby ustalić:

- a/ treści programowe realizowane w kolejnych latach studiów;
- b/ zakres wymagań dla studentów każdego roku studiów;
- c/ szeroki zakres literatury muzycznej, na przykładach której realizowane być powinny treści programu dyrygowania.

Pragnę tutaj poinformować, że pewien wzór do opracowania projektu podziału programu na poszczególne lata i projektu kryteriów oceny studenta stanowił dokument "Kryteria oceny studenta podczas egzaminów z przedmiotu dyrygowanie", opracowane przez Komisję w składzie: doc. J. Bok. doc. A. Szaliński, st. wykł. H. Wojnarowski. Dokument ten opracowany został w roku akademickim 1976/77 w Katedrze Dyrygentury Chóralnej Akademii Muzycznej w Warszawie.

Etap drugi to analiza przygotowanych projektów, długotrwałe dyskusje i wymiana zdań na temat przedłożonych materiałów. W wyniku analiz i dyskusji uczących dyrygowania powstał dokument zatytułowany "Założenia programowe i kryteria oceny studenta". Dokonany przez nas podział treści programu na poszczególne lata studiów może być dyskusyjny. Pragnę jednak zaznaczyć, że dokonując takiego właśnie podziału mieliśmy na względzie stopień przygotowania muzycznego studentów rozpoczynających studia w Instytucie Wychowania Muzycznego naszej Uczelni. Znaczna część studentów I roku dopiero tutaj spotyka się z systematyczną nauką zasad muzyki, kształcenia słuchu, harmonii i innymi przedmiotami kształcenia muzycznego. Przygotowanie muzyczne rozpoczynających studia nauczycielskie u nas jest w zasadzie niższe, niż przyjętych na Wydział Wychowania Muzycznego w Akademiach Muzycznych, gdzie warunkiem podjęcia studiów jest posiadanie świadectwa ukończenia Liceum Muzycznego lub Średniej Szkoły Muzycznej. Mając świadomość tego faktu, treści programu "dawkujemy" powoli. Chcę jednak wyjaśnić, że studenci zdolni, wykazujący większe od innych predyspozycje do dyrygowania poznają **szybciej** kolejne zagadnienia. Realizują też większy zakres literatury muzycznej.

Pracę ze studentami w szerokim stopniu indywidualizujemy. Pedagog może w indywidualnych przypadkach rozszerzyć zakres materiału, nie może go jednak zmniejszyć. Wyznaczone do realizacji na dany rok zagadnienia stanowią minimum obowiązujące każdego studenta. Wymagania stawiane podczas komisyjnego zaliczenia każdego roku wynikają z treści przyjętego programu. Wymagania te na każdym kolejnym

roku są coraz wyższe.

Poniżej przedstawiam założenia programowe wraz z kryteriami oceny studenta.

Wyższa Szkoła Pedagogiczna
Instytut Wychowania Muzycznego
Zakład Pedagogiki Muzycznej
Pracownia Dyrygowania

ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I KRYTERIA OCENY STUDENTA

Uwagi wstępne:

- z przedmiotu "dyrygowanie" po każdym roku przeprowadza się zaliczenie komisyjne,
- w komisji każdego zaliczenia uczestniczą w miarę możliwości wszyscy pedagodzy przedmiotu; przewodniczącego komisji powołuje Kierownik Pracowni Dyrygowania,
- we wszystkich zaliczeniach ocenę studenta proponuje pedagog.

R O K I

Zagadnienia kształcące:

- metrum 4,3,2. Tempo umiarkowane, dynamika stała, fermata kończąca;
- rozpoczynanie od niepełnych taktów całą jednostką metryczną oraz niepełną /odbitką/ o wartości ósemek;
- synkopy, akcenty, pauzy - do ósemek włącznie;
- kształcenie niezależności rąk poprzez:
 - zatrzymywanie lewej ręki na dłuższych wartościach nut i pauz z jednoczesnym taktowaniem prawą ręką
 - dyrygowanie różnymi wartościami każdą ręką
- realizacja frazy muzycznej, oddechy.

Materiał Dydaktyczny:

- pieśni trzy i czterogłosowe o I i ewentualnie II stopniu trudności

Zaliczenie z oceną:

dyrygowanie z pamięci 2-3 pieśni
znajomość aparatu wykonawczego, znaków i określeń zawartych w partyturach dyrygowanych utworów;
znajomość tekstów słownych wykonywanych pieśni;
śpiewanie każdego głosu partytury z tekstem;
granie każdego głosu oddzielnie oraz co najmniej dwóch głosów razem.

R O K II

Zagadnienia kształcące:

- metrum $\frac{6}{8}$ /na sześć, na dwa/ oraz metrum 4,3,2 - z podziałem jednostek miarowych /dzielenie ruchu/ we fragmentach utworów /np. w kadencjach/;
- zmiany metrum, tempa i dynamiki;
- fermata niezdejmowana;
- rozwijanie niezależności rąk poprzez realizację kadencji z opóźnieniami w różnych głosach;
- ćwiczenia z batutą, adresowanie gestów do grup instrumentalnych kwintetu smyczkowego;
- znajomość podstawowych sposobów artykulacji smyczkowej.

Materiały dydaktyczne:

- 6-8 pieśni 4-głosowych, w tym 2 z elementami polifonii /muzyka dawna, Renesans/;
- Jeden z dwóch utworów na kwintet instrumentalny.

Zaliczenie z oceną:

- dyrygowanie z pamięci 2-3 pieśni, w tym 1 z elementami polifonii;
- utwór instrumentalny;
- znajomość tekstów wokalnych oraz wszystkich oznaczeń i określeń muzycznych występujących w obu partyturach;
- granie na fortepianie wszystkich głosów kwintetu instrumentalnego /ewentualnie łączyć po 2-3 głosy/;
- śpiewanie każdego głosu partytur chóralnych z tekstem słownym.

R O K III

Zagadnienia kształcące:

- metrum 12/8, 6/4, 3/2, 2/2, takt "alla breve", 4 "dzielone", 3 "dzielone" 3/4 i 3/8 na "raz";
- fermata nad pauzą, cezurą, kreską taktową, pauzą generalną /P.G./;
- prowadzenie chóru /również z solistą/ z akompaniamentem fortepianu;
- dyrygowanie utworami /fragmentami utworów/ na kwintet smyczkowy uzupełniany stopniowo o instrumenty dęte, drewniane i blaszane - do składu orkiestry okresu klasycznego;
- dyrygowanie utworem na chór i zespół instrumentalny muzyki dawnej
- realizacja zdecydowanych zmian dynamicznych jak: fp, pf, sfz i inne, realizacja częstych zmian metrum i znaków dynamicznych;
- adresowanie gestów dyrygenckich do poszczególnych grup instrumentalnych w orkiestrze.

Materiał dydaktyczny:

- 1 utwór wokalny polifoniczny;
- 2-3 pieśni o swobodnej interpretacji a cappella /np. ze zbioru "Z pieśnią" cz.III J.K.Lasockiego/;
- 2 utwory instrumentalne /np. uwertura i część symfonii okresu klasycznego/;
- 1 utwór lub fragment większego dzieła na chór i zespół instrumentalny z muzyki dawnej lub epoki renesansu;
- 1 utwór na chór z solistą i towarzyszeniem fortepianu.

Zaliczenie z oceną:

Dyrygowanie z pamięci trzema utworami, w tym:

- 1 chóralny polifoniczny a cappella;
- 1 instrumentalny /uwertura lub część symfonii/;
- 1 na chór i zespół instrumentalny z muzyki dawnej lub epoki renesansu.

R O K IV

Zagadnienia kształcące:

- metrum 5,7 i 9 /poznać go najmniej technicznie/;
- utrwalenie problematyki poprzednich semestrów;
- zapoznanie z różnorodnością zapisu współczesnej muzyki wokalne i instrumentalnej;
- opracowanie dalszych utworów orkiestralnych;
- wybranych części symfonii, uwertur, suit itp. okresu klasycznego i romantycznego;
- dyrygowanie wybranymi utworami chóralnymi kompozytorów polskich XX wieku /np. z IV zeszytu "Z pieśnią" J.K.Lacoskiego lub innych o podobnym stopniu trudności/;
- dyrygowanie wybranymi fragmentami na chór, solistów i orkiestrę /np. fragment oratorium, mszy itp./;
- samodzielne opracowanie repertuaru do koncertu dyplomowego.

Materiał dydaktyczny:

- 1-2 utwory /lub część większego dzieła/ instrumentalnego;
- 1 utwór wokalnie-instrumentalny /lub fragment dzieła/;
- 2-3 pieśni na chór wielogłosowy kompozytorów polskich XX wieku;
- repertuar egzaminu dyplomowego.

Zaliczenie z oceną:

- dyrygowanie z pamięci trzech utworów:
 - 1 chóralny
 - 1 instrumentalny
 - 1 wokalnie-instrumentalny;
- znajomość wszystkich określeń zawartych w partyturach;
- granie partii poszczególnych głosów instrumentalnych oraz łączenie wybranych 2-4 głosów instrumentalnych;
- znajomość transpozycji instrumentów orkiestry;
- granie 3 lub 4 głosów partytury chóralnej;
- znajomość wszystkich problemów realizowanych przedmiotu "dyrygowanie".

Przedstawiony program czytelnik może wykorzystać we własnej pracy. Program ten może też stanowić propozycję dla tworzenia własnej koncepcji realizacji programu nauczania dyrygowania. Przyjęcie załączonego programu ułatwia nam opracowanie szczegółowego materiału nauczania na każdy rok studiów. Zapoznanie studentów z problemami dyrygowania według zaproponowanego toku zapewnia, naszym zdaniem, realizację materiału rzeczowego zgodnie z zasadą stopniowania trudności, tak istotną w procesie nauczania.

BIBLIOGRAFIA

- ¹ Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Programy nauczania przedmiotów kierunkowych
- ² Kryteria oceny studenta podczas egzaminów z przedmiotu "dyrygowanie", opracowane przez Komisję w składzie: doc. J. Bok, doc. A. Szaliński, st. wykł. H. Wojnarowski /maszynopis/
- ³ Jerzy Zabłocki, O technice dyrygowania, COMUK Warszawa 1972
- ⁴ Edward Bury, Podstawy techniki dyrygowania, PWN Kraków 1965
- ⁵ Józef Karol Lasocki, Poradnik dla dyrygentów, CHÓR, PWM Kraków 1968